

Akateeminen professio Suomessa – valtakeskittymä vai kolmen luokan työntekijöitä?

ELIAS PEKKOLA

ABSTRACT:

Academic profession in Finland – power entity or diversified workforce?

The expansion of Finnish higher education system has been palpable. Its core, the academic profession, has also faced consequential changes. The definition of Academic profession has become more difficult and it has been done often by referring academic workforce towards administration and changes in environment. Thus, the internal tensions have become elusive factors. Yet, when defining the profession we should be exact to avoid too broad generalisations. Personnel in polytechnic sector do not have the same opportunity to use professional power as university respondents. Nonetheless, university sector is also divided in means of professional power. It could be assumed that new vocation of researcher will evolve parallel to academic career. Article is based on Changing Academic Professionsurvey that was conducted in Finland in 2007 and 2008. The Finnish survey is a part of the international comparative study. The Survey data is a representing a sample of full-time academic staff of Finnish higher education.

Profession määrittely on tärkeää juuri nyt ainakin kolmesta syystä. Ensinnäkin akateemisen profession toimintaympäristö ja rooli yhteiskunnassa on muuttumassa. Akateeminen professio on nähty pitkään yhtenä yhteiskunnallisena valtaryhmänä, jolla on suuri merkitys totuuden määrittelyssä. Akateemisen profession edustajat ovat myös osallistuneet aktiivisesti suomalaisen kansallisvaltion ja myöhemmin hyvinvointikoneiston rakentamiseen. Laman jälkeisen taloudellisen diskurssin voimistumisen aikana yliopistot on mielletty kuitenkin usein politiikkainstrumenteiksi aktiivisen toimijan sijasta. Samaan aikaan akateemiset tutkimukset ovat kokeneet inflaation ja tutkimus on siirtynyt uusiin paikkoihin. Kasvava osa kansalaisista on korkeasti koulutettuja ja näin kykeneviä arvioimaan akateemista toimintaa. Korkeakoulujen onkin uudella tavalla kyettävä osoittamaan toimintansa tärkeys ja resurssien tehokas sekä hyödyllinen käyttö. Yksi selkeimpiä merkkejä tästä kehityksestä, joka haastaa myös akateemisen profession toiminnan perusteita, on palvelutehtävän merkityksen koros-

tuminen viimeaikaisessa korkeakoulututkimuksessa (mm. Etzkowitz 2004).

Toiseksi akateeminen ura ei ole itsestäänselvyys kaikille yliopistoissa työskenteleville nuorille ja yliopistoissa tehtävä akateeminen työ on monimuotoistunut. Kaikilla akateemisen työn tekijöillä on kuitenkin ainakin toistaiseksi periaatteelliset mahdollisuudet professoriksi etenemiseen. Toisin kuin esimerkiksi lääketieteellisessä professionissa, jossa sairaanhoitajan eteneminen lääkäriksi ei ole käytännössä mahdollista. Etenemismahdollisuuksien vuoksi akateeminen professio saatetaan rinnastaa koko korkeakoulujen akateemiseen henkilöstöön. Akateemisen uran alkupään vaikeuksien mieltäminen osaksi normaalia¹ profession jäsenyyden saavuttamista saattaa peittää alleen laajentuneiden korkeakoulujen ja korkeakoulusektoreiden sisäisen vallanjaon teemat ja ongelmakohdat, jolloin profession tyypilliset ominaisuudet yleistetään liian suureen joukkoon.

Kolmanneksi akateemisen profession yhteinen arvoperusta saattaa olla murenemassa. Yliopisto-

jen muutos on Henry Steckin (2003) mukaan käsitteellistettävissä moniselitteisen yliopistojen yrittäjämäisyyden tai yhtiöitymisen kautta, joka on haastanut akateemisen kulttuurin ja arvot. Tieteestä ja oppineisuudesta (scholarship) on tullut tutkimusta (research) sekä oppineista ja tiedemiehistä tutkijoita. Tieteellinen työ on asetettu uudella tavalla ulkopuolisen arvioinnin kohteeksi ja sitä rajoittavat entistä tiukemmat työhön, työmarkkinoihin ja työ sopimukseen liittyvät ehdot. (Ibid.) Vastaavanlaista kehitystä on kuvailtu myös suomalaisessa kirjallisuudessa (Nokkala 2007) ja yliopistojen yrittymäisestä kehityksestä ollaan oltu huolissaan myös kotimaisessa keskustelussa (mm. Patomäki 2005). Kaikkien edellä mainittujen muutosten lisäksi ja niihin liittyen korkeakoulukenttää myllertää lainsäädännön reformi ja rakenteellinen kehittäminen. Näiden yhteydessä akateemisen profession asemaan otetaan ainakin välillisesti kantaa.

Suomessa toteutettu Muuttuva akateeminen professio –kyselytutkimus (CAP) on osa saman nimistä kansainvälistä vertailevaa tutkimushanketta (Aarrevaara & Hölttä 2007). Massoituneen, diversifikoituneen ja kansainvälistyneen korkeakoulukentän (vrt. Teichler 2003) vuoksi profession määrittely kansainvälisessä tutkimushankkeessa ennen otoksen tekoa oli haastavaa. Ison-Britannian tutkijaryhmän mukaan akateemisen profession käsitteeseen päädyttiin ikään kuin kompromissina akateemisen henkilökunnan ja professoriatin välimaastossa. (Brennan et al. 2007, 163). Norjan tutkimusryhmän mukaan tieteellisiä työntekijöitä lähestyvissä tutkimuksissa akateeminen professio tulisikin ymmärtää avoimena kysymyksenä mieluummin kuin vakiintuneena käsitteenä (Vabø 2007, 178). Joka tapauksessa akateeminen professio viittaa tutkimushankkeessa, muiden kansainvälisten tutkimuksien tapaan, tieteellisen työn tekijöihin yliopistoissa ja muissa kansallisissa korkeakouluissa (vrt. Vabø 2007, 177).

Kansainvälisen määrittelyn haasteellisuuden lisäksi oman värinsä tutkimukseen tuovat kansalliset valinnat otoksien teossa. Kansainvälisen Muuttuva akateeminen professio –kyselytutkimuksen (CAP) Suomen aineiston keruu toteutettiin vuosien 2007–2008 taitteessa. Kyselyyn vastasi 1115 yliopistojen päätoimista opetus- ja tutkimushenkilökuntaan kuuluvaa työntekijää ja 334 ammattikorkeakoulujen työntekijää. Aineisto antaa selvän

kuvan siitä, että päätoimiset akateemisen työn tekijät (opetus- ja tutkimushenkilöstö) ovat erityisesti yliopistoissa varsin heterogeeninen joukko niin työnkuvansa kuin sosioekonomisen statuksen sakin puolesta. (Aarrevaara & Pekkola 2009.) Tämä havainto ohjasi tarkastelemaan suomalaista korkeakoulukenttää professioteoreettisesta näkökulmasta. Ammattikorkeakoulun tuntiopettajaa tai yliopiston projektitutkijaa on vaikea mieltää saman profession jäseneksi kuin professoreja. Kuitenkin akateeminen professio on jotakin enemmän kuin pelkkä professoriaatti.

Suomen kohdalla eniten keskustelua herättävä valinta lienee ammattikorkeakoulujen lukeminen otoksessa osaksi professiota. Ratkaisu on poikkeuksellinen, sillä tohtorintutkinnon anto-oikeutta on pidetty akateemisen profession instituutio-olotuvuuden rajaajana (Virtanen 1999). Voidaan myös kysyä, onko ammattikorkeakoulujen henkilöstön ylimmillä ammattiryhmillä vastaavanlaista yhteiskuntapoliittista asemaa kuin professoreilla. Ainaakaan vielä vuonna 2001 Ilkka Ruostetsaari ei luokitellut ammattikorkeakouluja eliittirakenteeseen kuuluviksi instituutioiksi (Ruostetsaari 2001, 344). Ammattikorkeakoulujen lisäksi kansainvälisesti mielenkiintoisen vastaajajoukon Suomen otoksessa muodostavat maisterintutkinnolla työskentelevät tutkijat.

Tässä artikkelissa pyritään empirian avulla vastaamaan avoimeen kysymykseen, onko Suomessa aiheellista puhua yhtenäisestä akateemisesta professiosta, ja millä muuttujilla akateemista professiota voidaan korkeakouluinstituutioiden sisäpuolelta kuvata ja rajata. Aineistoa tarkastellaan ristiintaulukoinnin ja keskiarvovertailun avulla. Empiirinen osio on kuvaileva. Merkitsevyyden rajana pidetään ihmistieteille tyypilliseen tapaan alle 5 % sattuman mahdollisuutta. Tilastollinen analyysi jää kuitenkin osittain vajavaiseksi, sillä ristiintaulukoinneissa ryhmät jäävät pieniksi. Luokkia ei kuitenkaan ole haluttu yhdistää, sillä informaatiota olisi menetetty merkittävästi, jolloin luokkien kiinnostavat ääripäät jäisivät huomioimatta. Keskiarvovertailuissa joudutaan tyytymään ei-parametriisiin testeihin, sillä tarkasteltavat ryhmät ovat erisuuruisia. Taulukot on sijoitettu artikkelin loppuun.

Artikkelin ensimmäisessä osassa tehdään lyhyt katsaus akateemisen profession määrittelyyn ja muutospaineisiin. Akateemista professiota ja sen

ympäristön muutosta on pyrittävä määrittelemään kirjallisuuden ja aikaisemman tutkimuksen avulla, jotta empirian kriittinen tarkastelu ja sisäisten jännitteiden paikallistaminen on mahdollista. Artikkelin toisessa osassa kuvataan Lightin 1970-luvulta lähtöisin olevan professiomääritelmää. Artikkelin empiirisessä osiossa pyritään yksinkertaisin muutujin (korkeakoulusektori, tutkinto, ammattinimike, vastauskäyttäytyminen, palkkaus, vaikutusvaltaisuus ja työnkuva) määrittelemään, Lightin määritelmää soveltaen, suomalaista akateemista professiota. Johtopäätöksissä tehdään lyhyt yhteenveto tärkeimmistä tuloksista ja liitetään ne aiheesta käytyyn viimeaikaiseen keskusteluun.

Akateemisen profession professioasema

Professioiden asema perustuu monopoleihin ja privilegioihin, joita puolustetaan koulutuksen tuomilla erityiskyvyillä ja tehtävien altruistisella luonteella. Professio on käsitteenä varsin voimakas ja erityisesti suomenkielisessä tieteellisissä kirjoituksissa se kantaa mukanaan professiotutkimuksen sille antamia merkityksiä. Korkeakoululaitos ja sen ytimessä toimiva akateeminen professio on luonteeltaan ainutlaatuinen ja kansallisesti merkittävä asiantuntija-, tutkimus- ja koulutuskeskittymä. Akateemisella professiolla on myös pitkät perinteet ja vakaat arvot, joiden varassa sen perusteet lepäävät. Kuitenkin akateeminen professio jää varsin usein määrittelemättä ja sen tarkastelussa unohtuu professioiden keskeisin ominaisuus muihin ammattiryhmiin nähden; ne käyttävät merkittävää yhteiskunnallista valtaa omalla alallaan.

Länsimaissa modernin murroksen aikana monissa kansallisvaltioissa akateeminen professio onnistui asettumaan kapitalistien ja työväenluokan väliin ja näin välttämään markkinoiden suurimmat myrskyt. Professio neuvotteli hiljaisen sopimuksen, joka antoi sille monopolin akateemiseen työskentelyyn vastineeksi puolueettoman tiedon tuottamisesta koko kansakunnan hyväksi. (Slaughter & Leslie 1997, 4, 208.) Postmodernin murroksen jälkeen akateemisen profession työ on saanut uusia muotoja. Teollisen vallankumouksen mahdollistivat työläiset, jälkiteollisen vallankumouksen tai tietoyhteiskunnan synnyn² mahdollistajia ovat olleet akateemiset työläiset. (Emt, 26–27, 30.) Tietotyön ja tietotalouden valtavirtaistuminen on toi-

saalta korostanut akateemisten asemaa, toisaalta se on vesittänyt sitä ja muuttanut akateemisen profession muotoa sekä vaikeuttanut sen määrittelyä sekä rajaamista ajassa ja paikassa. Henkisestä pääomasta on tullut tärkeä pääoman muoto erityisesti kehittyneissä länsimaissa ja akateemisella professiolla on avaimet sen tuottamisessa. (Emt. 1997, 9.) Kun akateeminen professio on yhteiskunnallisesti merkittävien resurssien keskiössä, on se ajautunut kohti markkinoita ja yhä useampi toimija haluaa haastaa sen autonomian (Shils 1991, 25).

Akateemisella professiolla on sen taloudellisen ja sosiaalisen roolin lisäksi professioille tyypillinen poliittinen rooli: se käyttää valtaa. Akateemisen profession valta perustuu edelleenkin sertifioidun tiedon tuottamisen monopolille, vaikka sen asema horjuu. Akateemisen profession valta liittyy läheisesti vallan epistemologiseen ulottuvuuteen (Turner 1995, 12, vrt. Foucault 1986). Akateemisen profession vallankäyttö liittyy totuuden ja tiedon varmuuden määrittelyyn. Luomalla uutta tietoa ja verifioimalla sitä akateeminen professio määrittää maailmamme rajoja (vrt. mm. Turner 1995, 12, Foucault 2005, 42 & 1986, 228; Driver 1998, 119; vrt. Sipilä 2007, 46). Tieto sinänsä ei ole valtaa vaan sen käyttö ja uudistaminen (Eräsaari 1996, 11). Akateeminen professio ei siis voi olla neutraali yhteiskunnasta eristynyt saareke, mikäli se haluaa säilyttää professioasemansa. Akateemisen profession muutoksessa on ennen kaikkea kyse totuuden määrittelyyn liittyvästä valtakamppailusta. Todennäköisesti tästä syystä professioteoreettista tutkimusta ei ole tehty juurikaan akateemisesta professiosta (Slaughter & Leslie 1997, 179). Profession oman edun mukaista ei ole tuottaa sen omaa työtä demystifioivaa tietoa (Turner 1995, 132). Samalla akateemisen profession sisäiset jännitteet ovat jääneet vähälle tutkimukselle ja huomiota on kiinnitetty lähinnä akateemista professiota ja akateemista vapautta uhkaaviin ilmiöihin.

Professioille on tyypillistä, että ne järjestäytyvät yhdistyksi tai liitoiksi ja pyrkivät säilyttämään jäseniensä arvostuksen, aseman ja autonomian (Kontinen 1997, 48,51). Professiot muodostavat sosiaalisen sulkeuman, jonka jäsenyyteen vaaditaan yleensä jokin (lain suojaama) koulutus tai tutkinto. Näin professiot samalla rajaavat toimintakentältään pois muut toimijat. Professioiden säännöt ja sosiaaliset normit oikeuttavat muihin ryh-

miin suunnatut toimenpiteet. (Eriksson-Piela 2003, 23.) Akateemisen profession tapauksessa keskeisiä normeja ovat tieteen eettiset ja vertaisarviointiin perustuvat säännöt. Akateemisen profession jäsenyys oikeuttaa tieteellisiin ja arviointitehtäviin sekä esimiestehtäviin. Toimenpiteet perustellaan yleensä profession altruistisilla tavoitteilla (profession funktionaalinen luonne) (Turner 1995, 132). Akateemisen profession kohdalla altruistista päämäärää on luonnehdittu mm. puolueettomana totuuden etsimisenä (Olsen 2005, 9–10), nuorten kouluttamisella ja ihmiskunnan intellektuaalisen pääoman kasvattamisella (Clark 1987, 106–107). Suomessa se on kodifioitu uuteenkin yliopistolaikiin muuttumattomana:

Yliopistojen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa. (YL 27.6.1997/645, muuttumattomana HE 7/2009 vp)

Akateemista professiota voidaan määritellä sen valta-aseman lisäksi myös sen työnkuvan kautta. Yhtenä akateemisen profession tunnuspiirteenä on pidetty sen perustehtäviä: tutkimusta ja opetusta sekä niiden yhteyttä (Clark 1987, 70, Arimoto 2008, 22–23, Parson & Platt 1973 103–16). Näistä historiallisesti katsoen opetus on ensisijainen toiminto (Ben-David 1992, 93, Arimoto 2008, 22). Akateeminen professio on tyypillisesti sitoutunut tieteenalaansa ja tieteeseen, siis itse työhön, tiukemmin kuin työpaikkaan (vrt. Kivistö 2007, 62). Akateemisen profession työ on siinä mielessä tyypillistä professionaalista työtä, ettei se ole sidottua aikaan ja paikkaan. Vapaa-aikaa ja työaikaa saattaa olla vaikea erottaa toisistaan. (Kivistö 2007, 58; Clark 1987, 70; Julkunen 2008, 107.) Akateeminen työ on kompleksista sisältäen hallinnollisia, tutkimuksellisia, opetuksellisia ja palvelutehtäviä (Kivistö 2007, 57–58). Akateemista professiota voidaan määritellä edelleen arvoyhteisönä, jolloin akateeminen vapaus on sitä keskeisimmin yhdistävä arvo (mm. Kogan 2007 162; Summa & Virtanen 1998, 125). Akateeminen professio on ainutlaatuinen, koska se kouluttaa ja valtuuttaa muut professiot (Enders 2006, 5). Taulukossa 1 on kirjallisuuteen tukeutuen koottu akateemisen profession professiopiirteitä ja niiden muutospainetta.

Professioille on, organisaatioiden tapaan, tärkeää niiden legitimitetti. Organisaatioiden toiminta on oltava sosiaalisesti hyväksyttävissä, koska ne käyttävät ympäristönsä resursseja, jotka voidaan allokoita myös toisaalle. (vrt. Pfeffer 1978, 24.) Tulevaisuudessa akateemisen profession suuria haasteita tulevat olemaan sen kyky säilyttää yhteiskunnallinen arvostus sekä perustella sen altruistinen tehtävä erityisesti tutkimuksen osalta. Akateemisen profession eturyhmittymillä tulee olemaan suuri merkitys siinä, millaiseksi akateeminen professio tulevaisuudessa muotoutuu. Esimerkiksi Tieteentekijöiden liitto³ on ollut viimeaikoina hyvin aktiivinen jäsenistönsä edunajaja. Aikaisemmin professoraatien vaikutuspiiriin kuuluneiden ”noviisien” ammattillinen järjestäytyminen on saanut uutta pontta. Akateemista kenttää ammattiyhdistystasolla yhdistää edelleen niiden leima ”yliopistolaisina” liittoina.

Tieteentekijöiden liitto on nimen vaihdoksestaan huolimatta edelleen leimallisesti yliopistolaisten liitto, joskin sen jäsenkanta on laajentunut Suomen Akatemiaan ja tutkimuslaitoksiin (vrt. Tieteentekijöiden liitto 2009). Yliopistolliset ammattiliitot ovat voimakkaasti puolustaneet yliopistojen erityisasemaa ja erilaisuutta verrattuna ammattikorkeakouluihin (esim. Tieteentekijöiden liitto 2006; Professoriliitto 2006, 2008). Perustutkimusta ja ylimmän opetuksen antamista on haluttu puolustaa yliopistojen ainutlaatuisena tehtävänä. Mikäli ammattikorkeakoulut saavat tohtorintutkintoanto-oikeuden, saattaa eräs viimeisistä yliopiston sisäisiä ryhmittymiä yhdistävistä linkeistä hävitä. Tällöin myös liitot joutuvat miettimään asemiaan uudelleen.

Suomessa, kuten muuallakin Euroopassa, akateemista professiota on heikentänyt merkittävästi sen kasvu. Vaikka profession jäsenillä on edelleen mahdollisuus kontrolloida keitä sen uusiksi jäseneksi hyväksytään, on se menettänyt mahdollisuuden kontrolloida kokoaan (Dill 1982, 259). Suomessa tohtorikoulutettavien määrään vaikuttaa voimakkaasti opetusministeriö, sillä tohtorintutkintojen määrä on merkittävä tulos/tavoiteohjauksen väline. Tämän lisäksi akateemisen profession kuten myös muiden professionien valta-aseman ovat haastaneet länsimaisissa yhteiskunnissa hyvinvointivaltion kriisin seurauksena voimistuneet läpinäkyvyysvaatimukset ja managerialismi (Luh-

Taulukko 1. Akateemisen profession profессиipiirteitä ja muutospaineita

Professiopiiirre	Puolustettava konventionaalinen asiointila	Muutospaine
Talouspoliittinen erityisasema	Työmarkkinoiden ulkopuolella toimiminen, voittoatavoittelematon	Voittoa tavoitteleva ja kilpailu myös profession ulkopuolisten toimijoiden kanssa
Virkojen / toimeentulon pysyvyys	Pysyvä toimeentulo, jolla oikeudelliset perusteet, löyhästi määritellyt tehtävät	Määräaikaisuus, rahoituksen pätkittäisyys ja projektiluonteisuus
Vallankäyttö (poliittinen asema)	Tiedon ja totuuden muodostuksen monopoli, tiedon asymmetria ja mystifikaatio Instituutioiden autonomia Akateeminen vapaus	Vain yksi toimija muiden joukossa, tieteellisen tiedon demystifikaatio Markkinasääntely Rajatuottoon perustuva allokointi
Liittoutuminen	Professoriliitto ja tiukat jäsensäännöt	Yhteistyö muiden akateemisten liittojen kanssa
Sosiaalinen inkluusio / eksklusio	Tiede vain akateemistenvertaisarvioitavissa. Professio pieni ja yhtenäinen, tohtoreiden asema taattu.	Tutkimuksen ja opetuksen käytännön sovellutusten toimivuus, markkina-arvo, ulkoiset arvioinnit. Akateemisten tutkintojen myös tohtorin tutkintojen inflaatio, profession sisäisetjakolinjat.
Altruistinen tehtävä	Nuorison snellmanilainen sivistäminen Tieto tiedon vuoksi – totuus Meritoituminen tutkimuksen kautta	Ammattisivistyksen yksi tuottaja Tietoa tarpeellisuuden vuoksi – toimivuus ja tuotto Meritoituminen tutkimusrahoituksen ja sovellutusten kautta
Monimutkainen ja laaja työnkuva	Samat henkilöt tutkivat, opettavat ja ottavat hallinnollista vastuuta	Tutkijoiden puskurityövoima, erikoistuminen hallintoon ja opetukseen
Kouluttaa ja rekrytoi oman professionsa	Jatkotutkinnon myöntöoikeus, tieteellinen meritoituminen	Työelämä relevanssi, AMK:jen vahvistuminen, ylempi AMK-tutkinto ja jatkotutkinto?

mann 1995; Heiskala 2006; Alasuutari 2006). 1980–1990-luvun taitteesta lähtien tiedon määrittelyyn monopolin suurimmaksi uhkaksi ovat yliopistojen massoitumisen rinnalle nousseet akateemisen profession ulkopuolelta tulevat tiedon laadun ja tuloksellisuuden määrittelyyn tähtäävät uusliberaalille yhteiskuntapolitiikalle ominaiset uuden julkisjohtamisen hallinnan tekniikat. Näitä ovat muun muassa tulosajattelu, ulkopuolisen rahoituksen määrän kasvattaminen, yrittäjyysajattelu

ja muiden markkinamekanismien kaltaisten mekanismien sisäänajo yliopistoihin profession ydinalueelle (mm. Gibbonset al. 1994, Enders 2006, Teichler 2007, Clark 1998; Suomessa, Patomäki 2005, 2008; Siltala 2004; Julkunen 2008; Eräsaari 2002; Vähämäki et al. 2007; Treudhardt 2005; Hakala et al. 2003; Pihlanto 2003; Nokkala 2007; Ruostetsaari 2003). Näiden muutosten taustalle ovat jääneet profession sisäiset vallanjoon kysymykset. Ulkoinen uhka on ainakin juhlapuheissa

yhdistänyt yliopistolaisten ja ammattiyhdistysten rivejä.

Akateemisen profession tulevaisuudesta on esitetty visioita, joiden mukaan akateeminen professio pienentyy, ja siitä tulee historiallinen jäännös. Joidenkin ennustuksien mukaan akateeminen professio ottaa uudenlaisen roolin, jolla on lähinnä välittäviä tehtäviä kuten oppimaan oppiminen ja sosiaaliset kyvyt. Toisaalta on esitetty myös visioita siitä, että akateeminen professio vahvistuu tiedontarpeen kasvaessa. (Enders 2006, 19.) Teichler, joka analysoi lähinnä Saksan tilannetta, toteaa, että akateeminen professio näyttää menettävän enemmän mainettaan kuin pönkittävän asemaansa tietoyhteiskunnan kehittämisessä (Teichler 2007, 36). Nähtäväksi jää, johtaako tämä akateemisen profession surkastumiseen. Suomessa korkeakoulujen työntekijämäärät ovat kasvaneet, mutta kasvu on tapahtunut lähinnä muun kuin opetushenkilökunnan piirissä.

Akateemisen profession tarkastelulle suurimman haasteen luo sen jakautuneisuus (vrt. Kivistö 2007). Akateemisen profession jäsenet eivät jaa yhteistä tietopohjaa (Gibbons et al. 1994), toisin kuin muut professiot. Yhteisen tietopohjan puuttuessa profession altruistisen tehtävän perustelussa arvopohjan merkitys kasvaa. Tieteenaloista on tullut erillisiä, ja niille on muodostunut omat kulttuurinsa (mm. Becher 1989). Tieteenalojen kulttuurierot eivät tieteidenvälisyydestä ja uudesta rahoitusympäristöstä huolimatta ole menettäneet merkitystään Suomessa (Hakala 2009, 80). Akateeminen professio onkin laajentunut ja muuttunut entistä heterogeenisemmäksi (Clark 1987, 25, 69, Teichler 2003, 172–177). Akateeminen kenttä on alkanut hajaantua myös sosioekonomisesti ja erot sen keskuksen ja periferian välillä ovat kasvaneet (Ylijoki 2008, 78; Enders 1999; Pirttiä & Eriksson 2004, 12–13). Farnhamin mukaan akateeminen professio on muuttumassa pienestä suhteellisen homogeenisestä älymystöelityksestä kohti suurempaa hajanaista alaprofessioiden joukkoa (Farnham 1999a, 358). Jussi Välimaa (1995, 52) on Suomessa kiinnittänyt huomiota Burton Clarkin 1980-luvulla esittämään kysymykseen, onko erilaisten ympäristötekijöiden ja dimensioiden hajottamassa profession enää mitään yhdistäviä tekijöitä jäljellä. Jürgen Enders on myös pohtinut kysymystä, onko akateeminen professio teennäinen termi, joka viittaa heterogeeni-

seen joukkoon erilaisia ammatteja (Enders 1999, 72; 2006, 5). Epäilystä huolimatta akateemista professiota tutkitaan edelleen yhtenä kokonaisuutena. Otoksia ja akateemisen profession rajoja on kuitenkin entistäkin hankalampi määrittellä.

Akateemisen profession määrittely – kohti operationalisointia: Lightin malli

Akateemisen profession määrittelyssä on nähtävissä kaksi toisistaan poikkeavaa, joskaan ei toisiaan poissulkevaa lähestymistapaa. Ensinnäkin akateemista professiota voidaan tarkastella ulkoapäin määriteltävänä joukkona, jolloin professio nähdään artefaktina, jota voidaan muuttaa ja manipuloida. Akateeminen professio kuvataan tällöin objektina, jolla on tiettyjä ominaisuuksia. Toiseksi akateeminen professio voidaan mieltää entiteetiksi, jolla on toiminnallisia ominaisuuksia, arvoja ja intressejä, ja joka itse muokkaa itseään. Tässä artikkelissa käytetty akateemisen profession määrittely näkee akateemisen profession myös toimijana, jonka päämääriä, tavoitteita ja työn arvoperusteita pyritään kuvaamaan.

Donald Light jr. on kuvannut osuvasti akateemisen profession tutkimuksen haasteita. Hänen mukaansa empiirisessä tutkimuksessa on varsin usein sorruttu täysin otoksen ehdoilla tehtyyn tutkimukseen, jolloin akateemisen profession käsite jää tyhjäksi tai satunnaisesti määritellyksi kategoriaksi:

The investigator [of academic profession] draws his sample, describes its character, and gets on with his work. He may include (for reasons never clear) only full-time faculty, or he may decide to include part-time faculty as well. "Faculty" may be limited to the three professorial ranks, or to them minus full time research faculty, or to all instructors but not to graduate teaching assistants. The author may call these people "faculty", "professors", "the academic profession" – it does not seem to matter. And that is the point. For so long as one does not know what one is studying one cannot develop a body of theorems or organize good research. (Light 1974, 3.)

Akateemisen profession käsite on hyvin haastava ja se saattaa jäädä helposti keinotekoiseksi, kuten Lightin sitaattikin osoittaa. Puhuttaessa akateemisesta professionista perustavanlaatuisen kysymys

kuuluuikin, kenestä tai mistä puhumme ja keihin assosioimme näkemyksemme akateemisesta professiosta.

Artikkelin empiirisen aineiston muodostavan Muuttuva akateeminen professio -kyselytutkimuksen otoksen rajaus on tehty työntekijöiden ammattinimikkeiden mukaan, jolloin otoksen professio on määritelty objektiivisesti. Otoksesta on korostettava kahta asiaa. Ensinnäkin tohtorinanto-oikeutta ei otoksentekovaiheessa nähty akateemisen profession instituutioullottuvuutta rajaavana tekijänä, kuten esimerkiksi Turo Virtanen (1999, 62–66) näki määritellössään suomalaista akateemista professiota kymmenen vuotta sitten. Tästä johtuen CAP-tutkimuksessa ammattikorkeakoulujen opetus- ja tutkimushenkilökunta on otannassa määritelty osaksi akateemista professiota (Aarrevaara & Hölttä 2007, 207).

Ammattikorkeakoulujen mukaan lukeminen tutkimukseen on perusteltavissa Suomen voimassaolevalla korkeakoululainsäädännöllä, jossa korkeakouluilla tarkoitetaan ammattikorkeakouluja ja yliopistoja. Duaalijärjestelmässä on molempien sektoreiden liittäminen osaksi surveyta perusteltua yliopistoinstituutioon sidotusta tutkinnonantooikeudesta riippumatta. Tätä valintaa puoltaa myös se, että ammattikorkeakoulujen vastaajista merkittävä osa on suorittanut yliopistossa tieteellisen jatkotutkimuksen.

Akateemista henkilöstöä on luontevaa tarkastella koko korkeakoulukentän leveydeltä, koska korkeakoulujärjestelmää ja siten akateemisen profession työympäristöä kehitetään yhä kasvavassa määrin yhtenä kokonaisuutena. Muun muassa rakenteellinen kehittäminen (OPM 2008), kansainvälistymästrategia (OPM 2009), innovaatiolinjaukset (TTN 2008) ja monet tilastoinnit tapahtuvat koko korkeakoulujärjestelmän tasolla. Poliittikalinjauksista ja lainsäädännöstä huolimatta voidaan kuitenkin kysyä, onko mielekästä tarkastella koko korkeakoululaitoksen opetus- ja tutkimushenkilökuntaa professiona. Muuttuva akateeminen professio -tutkimuksen otos voidaankin tulkita kannanotoksi yhtenäisen, ammattikorkeakoulut sekä yliopistot sisältävän, akateemisen kentän puolesta (vrt. Aarrevaara & Hölttä 2007).

Toiseksi otoksessa huomiota täytyy kiinnittää siihen, ettei muuttuva akateeminen professio-kyselytutkimus kata kaikkia tieteellisen profession jä-

seniä, kuten tutkimuslaitosten henkilökuntaa ja sivutoimisia akateemisia, kuten korkeakoululaitoksen ulkopuolella työskenteleviä dosentteja, joilla on ollut suomalaisessa korkeakoulukontekstissa merkittävä rooli akateemisen vapauden puolustajina (Virtanen 1999). CAP-kyselyn perusjoukko on siis Suomen korkeakoululaitoksen päätoiminen opetus- ja tutkimushenkilökunta (Aarrevaara & Hölttä 2008).

Artikkelin empiriana toimiva kysely on rajauksistaan huolimatta harvinaislaatuisen laaja otos suomalaisesta akateemisesta opetus- ja tutkimushenkilökunnasta. Otos jättää päätoimisista korkeakoulutyöntekijöistä ulkopuolelleen ainoastaan tukipalvelu- ja hallintohenkilökunnan, minkä vuoksi se antaa mahdollisuuden pyrkiä rajaamaan akateemista professiota empiirisen tarkastelun avulla. Ennen empiiristä tarkastelua on kuitenkin määriteltävä mitä professiolla, erotukseksi akateemisesta henkilöstöstä ja tieteellisestä professiosta, tarkoitetaan. Tällöin lähestytään akateemisen profession toiminnallista määrittelyä.

Akateemista professiota voidaan määritellä toiminnallisena subjektina. Tällaiset määritelmät tavoittavat yleensä paremmin akateemisen profession toimintaan liittyviä teemoja ja pystyvät vastaamaan intressejä ja päämääriä koskeviin kysymyksiin. Akateemisen profession määrittelylle on useita käsitteellisiä lähtökohtia, kuten edellä olemme huomanneet. Yhtenäistä professioteoriaa ei kuitenkaan ole kehitelty viimeaikoina. Yhden parhaista yrityksistä profession teoreettiseksi mallintamiseksi on tehnyt Donald Light Jr. Vaikka Lightin 1970-luvulta peräisin olevaa määritelmää voidaan kritisoida (Dill 1982, 257) on se edelleenkin silmiä avaava tarkasteltaessa suomalaista korkeakoulukenttää. Lightin määritelmä ottaa huomioon akateemisen profession rakenteellisten piirteiden lisäksi toiminnallisia ominaisuuksia.

Lightin mukaan akateemisella kentällä toimii kolme eri akateemista työntekijäryhmää⁴ (kuvio 1), joista kahdella on professionille tyypillisiä piirteitä. Akateemiseen henkilöstöön (faculty) kuuluvat ovat korkeakouluissa työ- tai virkasuhteessa akateemisissa tehtävissä olevia työntekijöitä. Tieteellinen professio (scholarly profession), on tieteellisen työskentelyn ammattilaisten ryhmä, jonka keskeisin tehtävä on uuden tiedon tuottaminen ja tieteen edistäminen. Akateeminen professio (aca-

demic profession) muodostuu henkilöistä, jotka kuuluvat sekä tieteelliseen professioon että akateemiseen henkilöstöön. Akateemisen profession jäsenet ovat siis korkeakoulussa työsuhteessa olevia tieteentekijöitä. Tämä perusjaottelu on vielä tehtävissä objektiivisen tarkastelun avulla, mutta akateemisen henkilöstön ja akateemisen profession välille ei terävää rajaa kyetä muodostamaan. Ensimmäisellä selkeältä vaikuttava jaottelu korkeakouluissa työsuhteessa oleviin ja muihin ei sekään ole Suomessa yksiselitteinen tarkasteltaessa profession jäsenyyttä, kuten myöhemmin tullaan huomaamaan.

Rajaa vedettäessä akateemisen henkilöstön ja akateemisen profession välille täytyy huomioida myös profession toiminnallisia ominaisuuksia. Akateemiseen professioon kuuluminen edellyttää Lightin mukaan korkeakoulussa työskentelyn lisäksi tiettyjä tieteellisen profession jäsenyyden määreitä. Hänen mallissaan yhdistyy objektiivinen ja subjektiivinen akateemisen profession määrittely. Hän tiivistää professiolle ominaiset piirteet viiteen vaatimukseen. Professio:

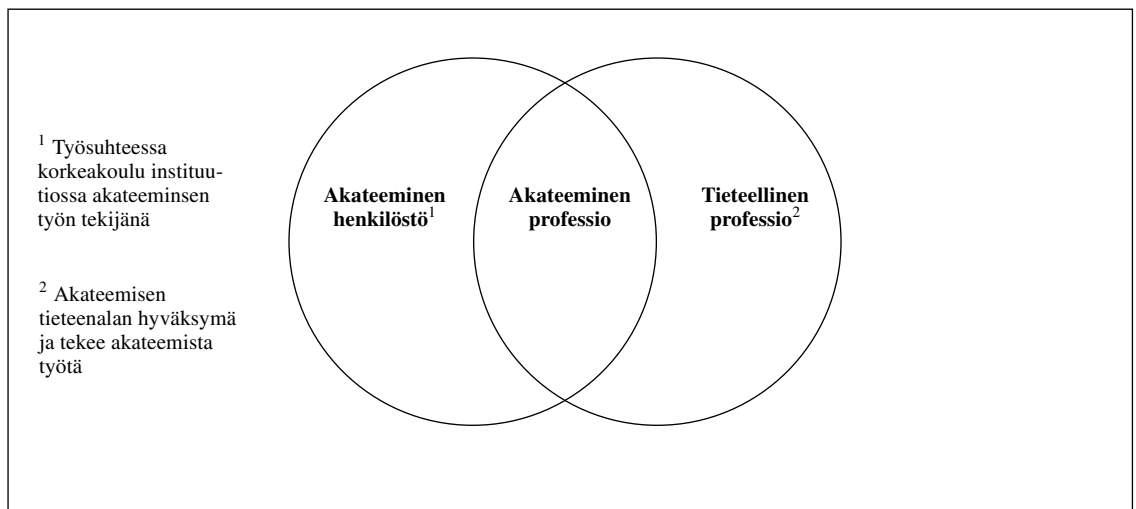
1. Rekrytoi ja kouluttaa uudet profession jäsenet, niin kuin se parhaaksi katsoo
2. Päättää kuka on pätevä
3. On vastuussa professionaalisen työn laadun sääntelystä

4. On yhteiskunnallisesti arvostettu

5. Perustuu mutkikkaalle ja erityisosaamista vaativalle tiedolle (Light 1974, 10).

Vaikka tieteellisellä (scholarly) professiolla on määritelmässä kuvattuja ominaisuuksia ja tehtäviä, ei se ole akateemisen profession tapaan sellainen institutionaalinen, eksklusiivinen itseään täydentävä ryhmä, jota yleensä kutsutaan professioksi. Se vastaakin pääosin määritelmän kahdesta ensimmäisestä tehtävästä: rekrytoinnista ja koulutuksesta sekä pätevyyden toteamisesta. (Light 1974, 10.) Vaikka akateemiset järjestelmät toimivat byrokraattisten järjestelmien sisällä, on akateeminen professio onnistunut säilyttämään itsenäisen profession piirteitä profession täydentämisessä (Altbach 1980, 10–11). Myös profession kolmas määre, työn laadun varmistus, on pääasiassa akateemisen profession vastuulla. (Light 1974, 10.) Vaikka määritelmä on edelleen ajankohtainen, vaatii se lähempää tarkastelua.

Professionaalisen vallan keskeisimmät määreet (1–3) liittyvät tieteellisen tiedon määrittelyyn ja profession jäsenyydestä päättämiseen eli profession valta-asemaan. Tutkimus on edelleen se toiminto, jonka kautta meritoidutaan ja joka koetaan ammatillisen kehittymisen kannalta ensiarvoisen tärkeäksi (Clark 1987, 98 – 99, Enders 2006, 7, Light 1974, 19; Sipilä 2007, 41). Korkeakouluissa tutkimuksen laadun varmistukseen kuuluu sen keskei-

Kuvio 1: Akateemisen profession määrittely Lightin mukaan (Light 1974, 10)

sempinä elementteinä vertaisarvioinnit ja tieteen kumulatiivinen sekä yhteisöllinen luonne (vrt. Merton 1973, 265–278). Akateemisen profession ydintehtävät eivät kuitenkaan ole enää ainoita meritoitumisen alueita. Ääritapauksessa tieteenekijät eivät meritoitu tiedeyhteisön vertaisarviointien perusteella, vaan sen perusteella kuinka paljon he kykenevät hankkimaan rahoitusta. (Gibbons et al. 1994, 22–23, 36, 100). Tieteen arvioinnin kriteereistä ollaan siirtymässä kohti sidosryhmien (kaupallisia ja yhteiskunnallisia) arvioinnin kriteerejä (mm. Hakala et al. 2003, 60).

Laadun määrittelystä ja rahoituksen kilpailupurustaiseksi muuttumisesta on muodostunut merkittävä osa akateemisen profession muutosta. Yliopistoja tarkastellaan ja arvioidaan entistä useammin taloudellisesta perspektiivistä (Ylijoki 2008, 75). Akateeminen professio on vaarassa menettää yhteiskunnallisen asemansa, kun yhä suuremmassa määrin yliopistohallinto, hallitukset ja muut ulkopuoliset määrittelevät akateemisia prosesseja ja tuloksia akateemisen profession menettäessä yksinoikeuden tieteen laadunvarmistukseen (vrt. Enders 2006, 18). Tämä voi johtaa tieteen ja tiedon demystifikaatioon ja akateemisen profession aseman heikkenemiseen (Teichler 2007, 19). Lightin määritelmään olisikin tulevaisuudessa syytä lisätä pätevyuden ja rekrytoinnin rinnalle päättäminen siitä kuka tai mikä on rahoituksen arvoinen. Sipilän (2008, 43) mukaan professorien valta on vähentynyt oppiaineissa, mutta lisääntynyt tutkimusrahoituksen hankinnassa, allokoinnissa ja tutkijoiden rekrytoinnissa. Taloudellisten resurssien allokoinnin merkitys professionaalisen vallan käytössä saattaakin korostua. Muutuva akateeminen professio -kyselytutkimus ei monista rahoitukseen liittyvistä kysymyksistä huolimatta kartoita sitä, kenellä vastaajista on valtaa resurssien allokointiin vaan kyselyssä liikutaan resurssien allokoinnin suhteen instituutio- ja järjestelmätasolla.

Lightin neljäs määre, akateemisen profession yhteiskunnallinen arvostus, on viimeaikoina kyseenalaistettu (mm. Enders 2006, 14–15) ja Suomessa kirjasiivistykseen perustuvien ammattien arvostus on laskenut (SK 2007, 50). Akateemisen profession legitimitettiin voidaankin pitää uhattuna. Mikäli yhteiskunnallinen arvostus akateemiselta työlle häviää, se merkitsee myös profession asteittaista heik-

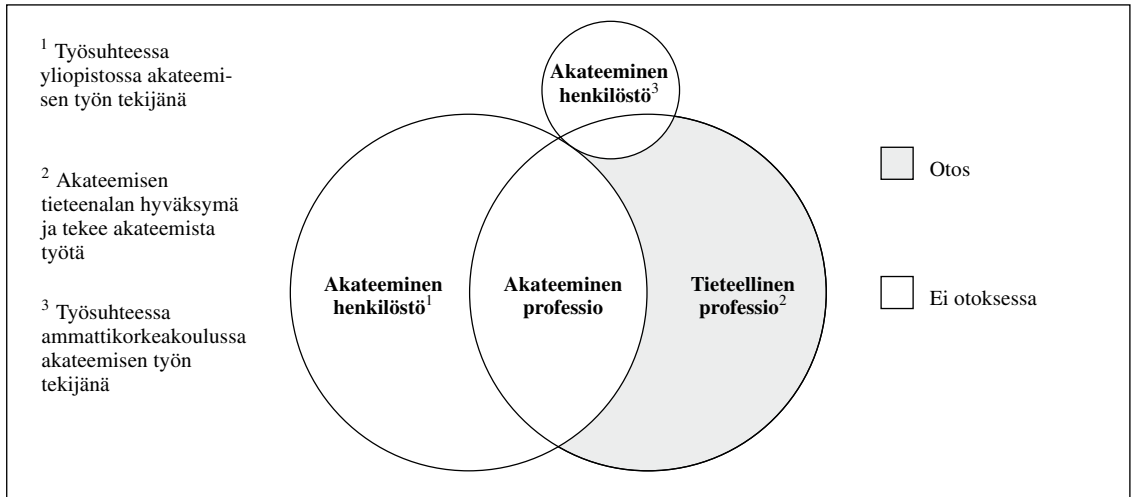
kenemistä. Tämän artikkelin puitteissa ei eri ammattiryhmien yhteiskunnallista arvostusta kyetä arvioimaan, vaan fokus on profession sisäisessä toiminnassa. Profession viides määre työn perustumisesta erityisosaamiselle pitäne paikkansa sekä yliopistoissa että ammattikorkeakouluissa.

Suomen korkeakoulujärjestelmä perustuu duaalimallille, jossa kahden eri sektorin välillä on selvä laadullinen ero. Lightin määritelmää täytyy siksi Suomen olosuhteissa tarkistaa, jotta koko korkeakoulukentän ja sen ulkopuoleisten instituutioiden akateemista työtä (opetus- ja tutkimustyötä) tekevät saadaan siihen sisällytettyä. Kuviossa 2 ammattikorkeakoulujen henkilöstö on kuvattu omana ympyränään, sillä ammattikorkeakouluissa toimivista osa kuuluu myös tieteellisen professioon. Akateemiseen professioon heidän ei kuitenkaan voida katsoa kuuluvan, sillä rekrytointi ja tieteellinen päteyttäminen ei onnistu heidän omasta instituutiostaan käsin. Tieteellisen profession osuus (esim. korkeakouluissa työskentelemättömät dosentit, tutkimuslaitosten tutkimusprofessorit jne.), joita ei kyselyllä tavoitettu on merkitty kuvioon harmaana alueena (Kts. kuvio 2).

Vaikka akateeminen professio voidaan piirtää yhteen tasoon koko korkeakoululaitoksen osalta, on otettava huomioon tieteenalojen väliset erot. Light (1974, 12) on todennut, että yhtä akateemisista professioita ei ole olemassa, koska akateemisen profession ydintehtävät keskittyvät tieteenaloille, joilla on oma historiansa ja luonteenomainen tapansa toimia. Hänen mukaansa voidaan, ainakin teoreettisesti, erottaa monta akateemisista professioita, yksi jokaisella tieteenalalla (ibid). Tämä mutkistaa määrittelyä ja empiiristä tarkastelua edelleen. Tässä artikkelissa akateemisista professioita tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena. Seuraavassa pyritään akateemisen profession rajoja terävöittämään Lightin määritelmän hengessä työntekijöiden (i) professionaalisen vallan, (ii) muodollisen pätevyuden, (iii) työntekijäaseman, (iv) työnkuvan ja (v) tieteenalan arvostuksen avulla.

Tieteellisen profession jäsenyyden

Ammattikorkeakoulujen henkilökuntaa ei voida Lightin määritelmän mukaan pitää osana akateemisista professioita. Ammattikorkeakoulujen henki-

Kuvio 2: Suomalaisen korkeakoululaitoksen sektoreiden suhteutuminen Lightin professiomääritelmään ja kyselyn otos.

lökuntaan kuuluvat eivät täytä profession määreitä, sillä ammattikorkeakoulun henkilöstö pätevöityy yliopistoissa ja työelämässä. Vaikka lainsäädännöllisesti ammattikorkeakoulut ovat osa korkeakoululaitosta (AMKL 2003/351 § 2), eli niitä voidaan pitää juridisesti saman instituution osana kuin yliopistoja, ei ammattikorkeakoulujen henkilökuntaan kuuluvalla ole mahdollisuutta osallistua uuden akateemisen polven rekrytointiin (tohtorikoulujen sisäänotto, tohtorikoulutus ja professoreiden valinnat). Ammattikorkeakoulujen henkilöstöllä ei myöskään ole samoja mahdollisuuksia osallistua tieteellisen tiedon arviointeihin kuin yliopistokollegoillaan, vaikka suuri osa yliopettajista (46 % CAP-aineistossa, 35 % valtakunnallisesti OPM 2005, 61) on suorittanut tohtorin tutkinnon. Tilanne saattaa kuitenkin muuttua, jos ammatilliset tohtorin tutkinnot mahdollistuvat Suomessa.

Taulukossa 2 on esitetty tieteellisen arvioinnin ja tieteellisten luottamustoimien yleisyys korkeakoulusektoreittain. Taulukkoon on otettu ainoastaan väitelleet, sillä heillä on muodollisesti mahdollisuus osallistua kaikkeen arviointitoimintaan⁵. Ammattikorkeakouluissa työskentelevistä tohtoreista kaksi viidestä oli kuluneen lukuvuoden aikana osallistunut tieteelliseen arviointiin. Suhteellinen osuus on yliopistoja huomattavasti pienempi, mutta kuitenkin merkittävä. Vaikka ammattikorkeakoulujen tohtorit eivät toimi akateemisessa professionissa, heistä suuri osa kuuluu kuitenkin tie-

teelliseen professioon. Tämä seikka näkyi myös kyselyn vastauskäyttäytymisessä. Ammattikorkeakouluvastaajissa jatkotutkinnon, erityisesti tohtorin tutkinnon, suorittaneet olivat selvästi yliedustettuina. Ammattikorkeakouluvastaajille, joiden yliopisto-opinnoista on pitkä aika, on ”yliopistokielellä” kirjoitettu kyselylomake ollut todennäköisesti vaikea vastata (Aarrevaara & Pekkola 2009). Jatkotutkinto toimii siis linkkinä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen välillä eli liittyy ammattikorkeakoululaisia tieteelliseen professioon. Kaikkia ammattikorkeakouluvastaajia ei voida työnkuvansa perusteella luokitella akateemisen profession ulkopuolelle, sillä yliopettajista ainoastaan 16 % jätti vastaamatta kyselyn tutkimusosioon ja muustakin ammattikorkeakoulujen akateemisesta henkilökunnasta osioon vastaamatta jätti ainoastaan 2/5 vastaajista. Ammattikorkeakoulujen pois rajaaminen perustuikin nimenomaan profession itseään ylläpitäviin laadunvarmistus- ja rekrytointitehtäviin. Tulokset kertovat siis siitä, että yliopettajat ovat jo nyt merkittäviä tieteellisen profession toimijoita.

Professionaalinen valta ja muodollinen pätevyys

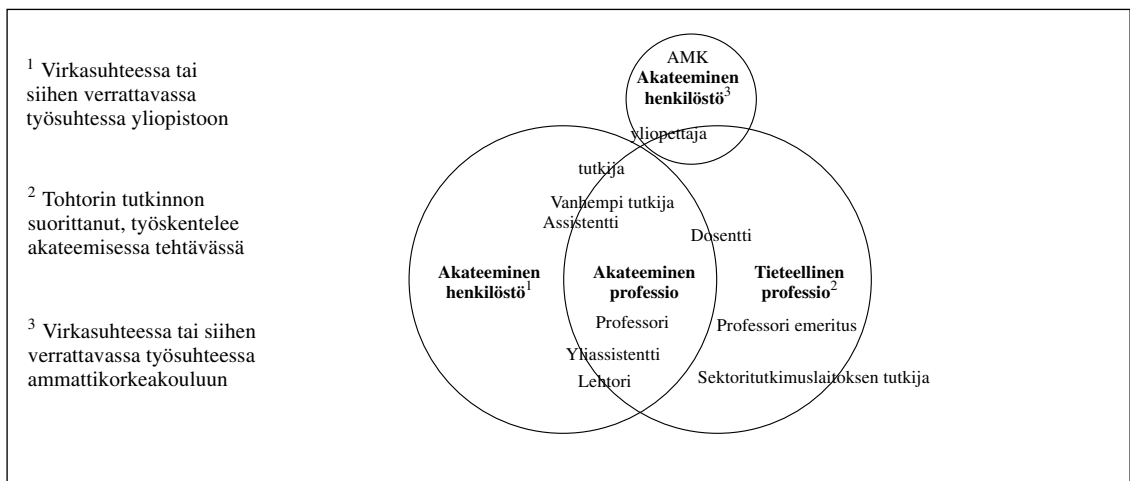
Lightin professiomääritelmässä tohtorintutkinto voidaan tulkita tieteellisen profession portinvartiaksi. Määritelmässä tutkinto sisältyy profession jä-

senen valtaan päättää, kuka on pätevä (Light 1974, 10–11). Suomessa lainsäädännöllä säädellään entistä vähemmän akateemisen henkilöstön pätevyksiä. Enää ei esimerkiksi yliopistovirkoihin, tiedeyliopistojen rehtoreita lukuun ottamatta, edellytetä ehdottomasti tohtorin tutkintoa. Käytännössä kuitenkin, taidealoja lukuun ottamatta, professorit ovat kaikki tohtoreita ja tohtorin tutkintoa pidetään muodollisena osoituksena lain vaatimasta ”osoitetusta pätevyydestä”. (Virtanen 1999, 66; YL 24.7.2009/558 18§.) Väitöskirjan arvioinnissa on käytännössä myös oltava tohtori. Tohtorin koulutuksen onkin usein katsottu olevan portti tieteelliseen professioon ja sitä kautta myös akateemiseen professioon.

Yliopistoissa vertaisarviointeihin (laadun varmistukseen) tohtoreista, jotka eivät olleet nimitettyjä professoreiksi, osallistui 61,6 %, mikä on yli nelinkertainen määrä muihin työntekijöihin nähden. Professoreista yhdeksän kymmenestä oli osallistunut vertaisarviointeihin. Myös muissa tieteellisissä tehtävissä on edellä mainituissa ammattiryhmissä samantyyppinen jakauma nähtävissä. (Taulukko 3.) Professoraatti muodostaa siis selkeästi akateemisen profession ytimen, mutta suurin osa tohtorintutkinnon suorittaneistakin on mukana tieteellisessä arvioinnissa. Assistentteista ja tutkijoista suurin osa ei ole suorittanut tohtorin tutkintoa ja lehtoreistakin ainoastaan vajaan puolet (Taulukko 4). Nämä am-

mattiryhmät jäävät usein professionaalisen arviointityön ulkopuolelle. Kuviossa kolme kyselyn ammattiluokat ja otoksen ulkopuolelle jääneet tieteellisen profession edustajat on sijoitettu tutkinnon mukaan Lightin määritelmän mukaiseen professioiden kenttään. Akateemiseen professioon kuuluisivat siis kaikki työsuhteessa yliopistoon olevat tohtorit, jotka osallistuvat tai joilla on mahdollisuus osallistua, akateemisen työn laadunvarmistukseen.

Koska akateeminen professio on instituutioidonomainen professio (Light 1974, 17), on tutkinnon lisäksi instituution täysjäsenyydellä merkitystä asemaan professiossa. Professiojäsenyyden kannalta on mielenkiintoista tarkastella sitä, onko tohtorintutkinnoilla merkitystä vaikutusvaltaisuuden eri organisaatiotasolla. Taulukossa kolme on verrattu tohtorintutkinnon suorittaneiden ja muiden yliopistovastaajien vaikutusvaltaisuutta. Tohtorintutkinnon suorittaneista vaikutusvaltaisia on yli kaksinkertainen määrä verrattuna muihin työntekijöihin. Suuri ero toistuu myös ryhmässä, josta professorit on erotettu omaksi luokakseen. Tohtorintutkinto vähentää myös todennäköisyyttä kuulua joukkoon, joka ei tunne olevansa osallinen akateemisten toimintatapojen muokkauksessa. Professorit erottuvat vastaajien joukosta selkeänä ydinryhmänä ja he ovat kaikilla organisaation tasoilla useimmiten vaikutusvaltaisia.

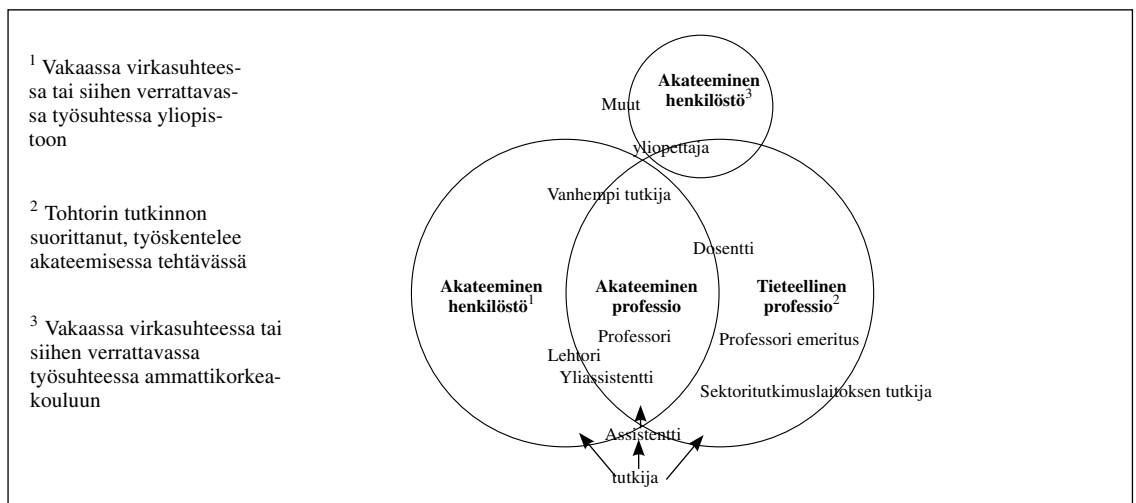
Kuvio 3: Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen ammattinimikkeiden sijoittuminen Lightin professiomäärittelyyn, kun tohtorin tutkintoa pidetään tieteellisen profession portinvartijana

Akateemisen henkilöstön jäsenyys

Akateemisen profession jäsenyyden toisena ehtona, tieteellisen professioon kuulumisen lisäksi, Light piti työsuhdetta korkeakouluinstituutioon (Light 1974, 17). Mikäli akateemista vapautta pidetään ”vakuutuksena” virheitä ja epäonnistumisia vastaan, joka antaa mahdollisuuden innovatiiviseen työskentelyyn (vrt. Virtanen 1999, 71), on akateemisen vapauden toteutumisen merkittävä osa riittävä toimeentulo ja varmuus tulevaisuudesta. Shilsin (1991, 1–2) mukaan akateeminen vapaus tarkoittaa myös vapautta toimia niin, ettei akateemisella toiminnalla ole vaikutusta työsuhteeseen korkeakouluinstituutiossa, siviilielämään tai sosiaaliseen statukseen. Akateemisen professioon kuuluvan tulisikin olla vakaassa työsuhteessa yliopistoon, jotta hän voi toteuttaa itseään ja saavuttaa yhteiskunnallisesti arvostetun aseman. Määräaikaisuus on suomalaiselle yliopistotyölle tyypillinen ilmiö. Yliopistojen akateemisesta henkilöstöstä vakituksessa tai toistaiseksi solmitussa työsuhteessa yli puolet vastaajista oli ainoastaan professoreiden ja lehtoreiden ammattiryhmissä. (Taulukko 4.) Akateemisen profession jäsenyyden kohdalla onkin syytä pysähtyä katsomaan pelkän työsuhteen keston lisäksi myös työntekijöiden vaikutusvaltaisuutta.

Määräaikaisuus ei välttämättä tarkoita sitä, ettei työsuhde olisi vakaa, sillä jaottelu määräaikaisiin ja vakituisiin työntekijöihin on liian karkea. Määräaikainen työntekijä saattaa olla omassa määräaikaisessa professuurissaan oleva professori, asetuksella määräaikaiseksi säädettyssä virassa virkakaudeksi nimitetty assistentti tai yliassistentti tai muuttaman kuukauden pätkissä määräaikaisissa virkasuhteissa työskentelevä (projekti)utkija (vrt. VM 2003, Netra 2009, Puhakka & Rautapuro 2001 ja 2007). CAP-aineiston perusteella ei määräaikaisuuden laatua voida määrittellä. Aineisto antaa kuitenkin mahdollisuuden tarkastella vaikutusvaltaisuutta laitostasolla määräaikaisten osalta. Yliopistojen määräaikaisista työntekijöistä erittäin tai jokseenkin vaikutusvaltaiseksi itsensä kokee valtaosa professoreista ja yliassistentteistakin yli puolet, mutta tutkijoista ainoastaan joka kymmenes (Taulukko 5).

Määräaikaisuus sinänsä onkin huono vaikutusvaltaisuuden selittäjä, mutta alemmissa virkaryhmissä yhteys on voimakas. Kun akateemisen profession jäsenyyteen toisena ehtona pidetään vakaa-ta asemaa yliopisto-organisaatiossa (vakituinen virka/työsuhde tai määräaikainen virka/työsuhde, jonka hoitajalla on vaikutusvaltaa yksikkötasolla), voidaan ammattinimikkeet sijoittaa kuvion 4 mukaisesti Lightin määrittelyyn. Myös palkkauksen

Kuvio 4: Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen ammattinimikkeiden sijoittuminen Lightin professiomäärittelyyn, kun tohtorin tutkintoa pidetään tieteellisen profession portinvartijana

taso antaa aihetta sijoittaa ammattiryhmät kuvion mukaisesti. Yliopistojen opetushenkilökunta jakautuu kolmeen toisistaan selvästi erottuvaan palkkaryhmään, joiden keskipalkkojen erot ovat kuukausitasolla yli tuhat euroa: assistentit ja tuntiopettajat, lehtorit ja yliassistentit sekä professorit (Tilastokeskus, 2008). Kyselyaineistossa ensimmäiseen ryhmään asettuvat myös tutkijat.

Työnkuva akateemisen profession määrittäjänä: opetuksen ja tutkimuksen yhteys

Light kiinnittää huomiota myös työnkuvan merkitykseen akateemisen profession määrittelyssä (Light 1974, 14–13). Akateemiseen profession jäsenien työn on katsottu koostuvan opetuksen ja tutkimuksen ydintehtävistä. Näiden rinnalle on nostettu niin sanottu palvelutehtävä, mutta professionmäärittelyissä sitä ei ole nähty välttämättömänä tai riittävänä professionaalisen työn määrittäjänä. Akateemisen profession altruistiset (funktionaaliset) tehtävät liittyvät edelleen koulutustehtävään, nuorten (ja yhä useammin aikuisten) kouluttamiseen ja tutkimustehtävään eli tiedon määrän kasvattamiseen itseensä – ei niinkään arvon luontiin näiden kahden tehtävän avulla. Professiota määrittävänä tekijänä voitaneen edelleenkin pitää tieteellisen eetoksen sisäistämistä (vrt. Light 1974, 18; Merton 1973, 267–285). Käsitys saattaa tosin olla muuttumassa.

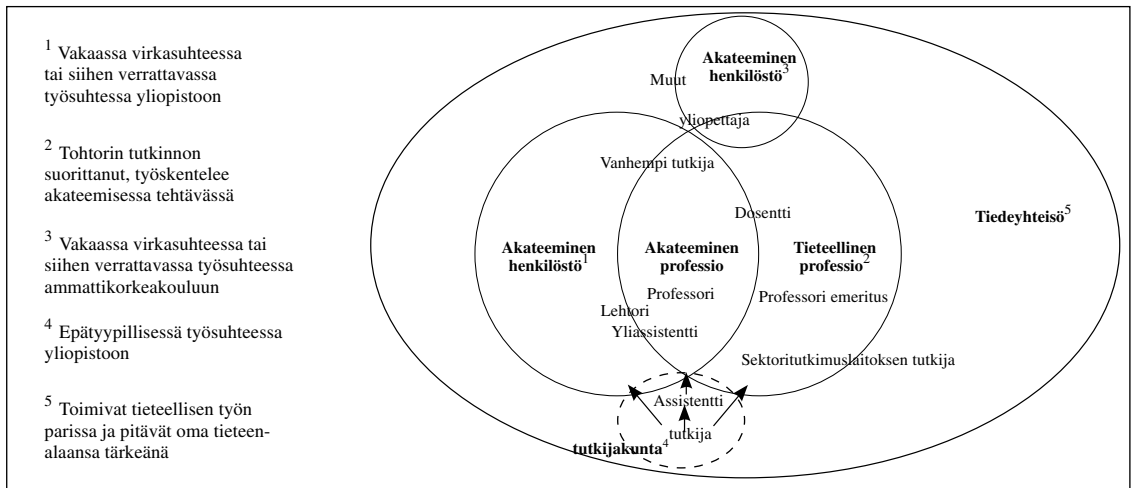
Kaikkien ammattiryhmien ajankäytön keskiarvoissa akateemisen työn molemmat elementit näyttäisivät olevan läsnä. Tutkijoiden kohdalla opetuksen määrä on kuitenkin varsin pieni, alle kymmenys kokonaisajankäytöstä. (Taulukko 4.) Suomalaisessa keskustelussa ammattikorkeakoulu ja yliopiston välisistä eroista, tutkimuksen rooli on ollut korostuneesti esillä (kts. Tura 2006, 44–45), eikä opetuksesta ole akateemisen profession määrittelyn mielessä juurikaan keskusteltu. Kuitenkin, kuten taulukosta neljä huomataan, tutkijoista kaksi viidesosaa ei vastannut ollenkaan opetusosioon⁶, mikä on yhtä suuri osuus kuin ammattikorkeakoulujen muusta henkilökunnasta⁷ jätti vastaamatta tutkimusosioon. Esimerkiksi lehtoreista, joidenka akateemisuudesta on joskus oltu huolissaan, ainoastaan 17 % jätti vastaamatta tutkimusosioon. Yliopistoihin on siis muodostunut suu-

ri tutkijoiden joukko, joiden työnkuvaan ei kuulu opetusta. Tutkijoiden työssä myös muut tunnit⁸ muodostavat kahdesta kolmeen kertaa pienemmän osuuden työstä kuin muilla ammattiryhmillä, mikä viittaa siihen että heidän työnsä ei ole professionaalille työlle tyypillisesti kompleksia erikoisosaamiseen perustuvaa kokonaisvaltaista työtä vaan erikoistunutta työtä. Tutkijoiden työnkuvan yksipuolisuus puoltaa myös heidän erottamistaan professiosta omaksi työntekijäryhmäkseen.

Tieteenalan kutsumus: tieteenalan arvostus

Akateemisen profession määritelmästä käsin ei ole mahdollista kuvata kaikkia opetus- ja tutkimushenkilökuntaan kuuluvia yhtenä joukkona. CAP-aineistossa on kuitenkin joitain harvoja muuttujia, jotka eivät varioi juurikaan vastaajan asemasta riippuen. Akateemiselle työlle luonteenomaista on sen kutsumusluonne. Akateeminen professio on tyypillisesti sitoutunut tieteenalaansa ja tieteseen, siis itse työhön, tiukemmin kuin työpaikkaansa (Clark 1987, 62). Työn ja tieteenalan tärkeys näyttäisikin kyselyn valossa olevan yksi koko akateemista kenttää, ei ainoastaan yliopistoja, yhdistävä tekijä.

Kaikista vastaajista omaa tieteenalaansa tärkeänä tai erittäin tärkeänä piti lähes 90 %. Korkeakoulusektoreiden välillä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja. Molemmilla sektoreilla niitä, jotka eivät pitäneet tieteenalaansa tärkeänä, oli häviävän pieni määrä. Osgoodin-asteikon toisen ääripään – ei lainkaan tärkeä – vastauksia oli ainoastaan muutama koko kyselyaineistossa. (Taulukko 6.) Tieteenalan tärkeydessä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja yliopistoissa tieteenaloittain, ikäryhmittäin tai sukupuolittain. Ammattiryhmittäin ja tutkinnoittainkin erot olivat hyvin pieniä. Ammattikorkeakouluissa sukupuolten, tutkintojen ja yliopettajien sekä muiden ammattiryhmien välillä ei ollut vastauksissa eroja. Kuviossa 5 on suomalainen tieteellinen kenttä piirretty Lightin mallia mukaillen yhteen tasoon. Kuviossa tutkijat on sijoitettu omaksi joukokseen erilleen akateemisesta henkilöstöstä ja tieteellisestä professiosta, sillä heidän asemansa työnkuvan, vaikutusvallan, palkkauksen ja työsuhteen osalta on epämääräinen. Kuitenkin he jakavat saman tieteenalan arvostuksen muiden ammattiryhmien kanssa.

Kuvio 5: Suomalainen akateeminen kenttä

Johtopäätökset ja keskustelu

Empiirisessä tutkimuksessa akateeminen professio määritellään varsin usein jo otoksentekevaiheessa, eikä määritelmää problematisoida sen jälkeen. Otosta kuvaillaan ja näin saadaan paremminkin käsitys otoksesta kuin professiosta. On mahdollista, että profession toiminnalliset piirteet unohtuvat ja profession ominaisuudet yleistetään liian suureen joukkoon. Keskustelua akateemisesta professiosta on käyty yleensä koskien koko yliopistosektoria ja joskus mukaan on luettu myös ammattikorkeakoulut. Tahattomasti keskustelu yleistetään koskemaan kaikkia korkeakoulujen akateemisen työn tekijöitä, vaikka eri uravaiheissa ja eri tehtävissä työskentelevien ongelmat saattavat olla varsin erilaisia. Keskustelu on kohdistunut usein markkinoituvan yhteiskunnan akateemiselle työlle aiheuttamiin vaaroihin, jolloin keskustelu saattaa haudata alleen akateemisen maailman sisäiset jännitteet.

Yliopistojen tarkastelu kokonaisuutena, jossa akateeminen ja hallinnollinen henkilöstö asettuvat vastakkain, antaa akateemisesta henkilöstöstä liian yksipuolisen kuvan. Tällainen tarkastelu hautaa sen reunoilla työskentelevien ongelmat yleisiksi uusliberalismin lieveilmiöiksi, jotka hankaloittavat professoraatin työtä. Tämän vuoksi artikkelissa esitettyjen ammattiryhmien väliset erot aina syytä huomioida kun pohditaan yliopistojen ja akateemisen profession tilaa. Yliopistoihin on muodostunut

suuri tutkijoiden joukko, jonka sosioekonominen asema (palkkaus, työsuhteet, vaikutusvaltaisuus) on erittäin heikko verrattuna professoraattiin ja akateemisen profession toiseen kehään, johon kuuluu suuri osa lehtoreista, yliassistenteista ja vanhemmista tutkijoista sekä näihin verrattavat ammattiryhmät. Tutkijakunta eroaa muusta akateemisesta henkilöstöstä.

Artikkelissa esitetyn professiomääritelmän puitteissa ammattikorkeakoulujen henkilökuntaa ei ole aiheellista pitää akateemisen profession jäsenenä, sillä heillä ei ole mahdollisuuksia toteuttaa profession ydintehtäviä. Sen sijaan kyselytutkimus vahvistaa käsitystä siitä, että tieteellisen profession jäseniä on ammattikorkeakouluissa merkittävä määrä. Erityisesti yliopettajat ovat koulutustasonsa noustessa entistä useammin osa tieteellistä professiota. Retorinen erottelu on yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen välillä säilynyt melko vahvana (esimerkiksi suomenkieliset tutkintonimikkeet ja suomenkielinen korkeakoulunimike), mutta akateeminen imu on nähtävissä ammattikorkeakoulujen toiminnassa. Mikäli ammattikorkeakouluille annetaan jatkotutkintojen myöntöoikeus, saattaa se edelleen vaikeuttaa nykyisen akateemisen profession valta-aseman säilyttämistä ja retorisen erotte-lun perustelua sekä levittää profession tehtäviä laajemmalle yhteiskuntaan.

Yliopistoissa akateemisen henkilöstön ja akateemisen profession raja on häilyvä. Ainoastaan

professorit muodostavat ammattikunnan, jonka voidaan sanoa olevan professioasemassa. Tohtorin tutkinnon suorittaminen lisää vaikutusmahdollisuuksia professionaalisen työn muokkaamisessa sekä vähentää todennäköisyyttä tunteeseen siitä, ettei ole osallinen akateemisten toimintatapojen muokkaukseen. Tohtorin tutkinto lisää myös mahdollisuuksia osallistua vertaisarviointeihin ja pätevyiden arviointiin. Professionaalinen valta onkin pitkälti sidottu tohtorin tutkintoon, vaikka lainsäädäntö ei tutkintoa juuri mihinkään virkaan edellytä.

Työsuhde yliopistoon ei vielä takaa asemaa akateemisen henkilöstön jäsenenä. Määräaikaisuus yhdistettynä alhaiseen virka-asemaan näyttää olevan yhteydessä siihen, että useat vastaajat kokevat olevansa osattomia laitostasonkin toimintatapojen muokkaukseen. Saman ryhmän palkkaus on myös huomattavan alhainen. Osaa yliopistojen henkilökunnasta on siis vaikea pitää edes akateemisen henkilöstön jäsenenä, sillä heillä ei ole käytännön vaikutusmahdollisuuksia oman työnsä tai työsuhteensa kehittämiseen. Huomattava on, että tämän joukon lisäksi yliopistoissa työskentelee suuri määrä sivutoimisia työntekijöitä, joita kyselyllä ei tavoitettu.

Empiirisen tarkastelun perusteella on syytä toistaa kysymys, onko akateemisesta (academic) ja tutkimusprofessiosta (scholarly, research) erillinen tutkijakunta (researcher) syntymässä (vrt. Holvasti & Vähämäki 2005, 146, Steck 2003). Tässä joukossa tiedekäsityksen, joka sisältää uuden tiedon tuottamisen lisäksi sen siirron uusille akateemisille, saattaa korvata tutkimus-käsite, jolla tarkoitetaan uusien tutkimustulosten esittelyä, määrällistämistä ja kaupallistamista (vrt. Nokkala 2007, 59). Mikäli rinnakkaista arvorakennelmaa ja uutta kannustinjärjestelmää ei synny pitkällä aikavälillä, tyytymättömyys kasvaa. Jos yliopistojen sisälle muodostuu akateemisesta professiosta erillinen tutkijakunta, voidaan edelleen pohtia, onko siitä tulossa uusi yrittäjämäisen yliopiston dynaaminen ja erilaiselle arvo ja palkitsemiskulttuurille perustuva tuotantoyksikkö vai muodostuuko siitä akateeminen prekariaatti, joka yrittää toimia profession tavoin ilman professionaalisen työn edellytyksiä ja etenemismahdollisuuksia. Puolen vuosikymmenen mittainen opiskelu profession jäseneksi on

liian pitkä, mikäli se ei päteviä professioon eikä anna muita työelämävalmiuksia.

Kuvaa akateemisista työntekijöistä sotkee edelleen yliopistojen lakiin kodifioitu yhteisöllinen luonne, jonka mukaan yliopistoyhteisöön kuuluvat myös opiskelijat. Opiskelijoihin rinnastetaan varsin usein myös tohtorikoulutettavat, jatko-opiskelijat ja tutkijakoululaiset, vaikka he työskentelisivätkin täyspäiväisessä ansiotyössään. Lain henki korostaa eri ryhmien tasavertaisuutta tieteellisessä yhteisössä. Sen tarkoitus ei ole jakaa yliopistojen työntekijöitä kahteen kategoriaan. Yliopistot ovat silti tietystä mielessä työyhteisöinä edelleen mestari-noviisijärjestelmän piirissä (Ylijoki 1998,36). Tämä suojaa akateemisen profession ydintä ja estää reuna-alueilla työskentelevien mahdollisuuksia työskennellä täysvaltaisena instituution jäsenenä.

Koko artikkelin tarkastelu olisi turha, jos uran alkuvaiheen vaikeudet kuitattaisiin jatko-opiskeluun liittyvinä tyypillisinä hankaluuksina ja verrattaisiin jatko-opiskelijoiden ja projektitutkijoiden asemaa ainoastaan muiden maiden tohtoriopiskelijoihin. Tyypillisin tapa sivuuttaa ongelmat ja valtaristiriidat on todeta, että Suomessa asiat ovat hyvin, sillä täällä maksetaan jatko-opiskelusta palkkaa. Tällaiset kommentit niputtavat kaikki maisterin tutkinnolla työskentelevät tutkijat yhdeksi onnekkaaksi tohtorikoulutettavien joukoksi, sen sijaan että heitä pidettäisiin yliopistojen kolmannen luokan työntekijöinä, joiden harteilla on suuri osa laitosten tutkimuksen tuottavuudesta.

Suomessa näkyvässä on tutkijoiden valtaantumisen merkkejä, joista yksi on Tieteentekijöiden liiton aktiivinen tutkimus- ja tiedotustoiminta sekä tutkimuksessa lisääntynyt mielenkiinto alempia akateemisia ammattiryhmiä kohtaan. Esimerkiksi Hakala kysyy tuoreessa väitöstutkimuksessaan, kuinka akateeminen ympäristö saataisiin muokattua sellaiseksi, että se tarjoaisi jatkuvuutta ja hyviä uramalleja, jolloin parhaat ja kykenevimät resurssit saataisiin rekrytoitua yliopistoihin (Hakala 2009, 81, 84–85).

Yliopistoissa alempien virkaryhmien liittotoiminta tulee olemaan tulevaisuudessa entistäkin merkittävämmässä asemassa ratkaistaessa uuden yliopiston henkilöstöryhmien välisiä voimasuhteita, sillä nykyisillä tutkija- ja tutkijakoulutettavamäärillä kaikilla nuorilla akateemisilla ei voi

olla tulevaisuutta professoraatissa. Artikkelissa hahmotellun tutkijakunnan kohtalolle löytyy toivottavasti jokin kestävä ratkaisu. Kolmannen luokan akateeminen työ ilman tietoa tulevasta ei liianne akateemisen uran houkuttelevuutta.

Yliopistolain uudistus saattaa tuoda lisää yhden uuden, jatkossa seuraamisen arvoisen, professiota hajottavan ulottuvuuden. Profession täysjäsenyys saattaa määrityä tulevaisuudessa voimakkaammin instituution kuin tutkinnon ja ammattiaseman kautta, mikäli yliopistojen arvostuksessa tapahtuu suurta segregaatia. Tulevaisuus näyttää, millaiseksi yliopistojen henkilöstöryhmät ja urapolut muodostuvat uuden yliopistolain muuttuessa ja virkojen vaihtuessa työsuhteiksi. Yliopistoilla itsellään on paljon valtaa kun ne kirjoittavat uusia henkilöstöjohtosääntöjään. Toivot-

tavasti valtiontaloudelliset välttämättömyydet eivät vaihdu markkinatalouden välttämättömyydeksi yliopistojen uudessa henkilöstösuunnittelun retoriikassa. Nähtäväksi myös jää, murtuuko akateemisen profession professioasema ulkoisten paineiden ja arvostuksen vähenemisen myötä. Tiede ainakin demystifioituu ja akateemisen yhteisön jäsenyys laimentuu edelleen automaattisesti, kun akateemisesti koulutettujen ja tohtoreiden määrä kasvaa. Mikäli akateeminen professio heikkenee, tarkoittaa se yhden (säätty)yhteiskunnallisen privilegoidun ryhmän vallan vähenemistä. Toisaalta selkeän vallankeskittämisen taustalla ollut yhteinen arvopohja saattaa asteittain rapistua ja muuttua esimerkiksi vaihdantatalouden arvoiksi, mikäli akateeminen professio menettää eksklusiivisen luonteensa.⁹

TAULUKOT

Taulukko 2. Tohtoreiden osallistuminen tieteelliseen toimintaan korkeakoulusektoreittain.

Mitä seuraavista olet tehnyt kuluvan lukuvuoden aikana? (kyllä vastanneiden osuus kaikista vastaajista: puuttuneet tiedot tulkittu ei vastauksiksi)			Yliopisto	AMK	p-arvo
Toiminut tieteellisenä arvioijana (esim.tieteellisessä aikakauslehdessä, tutkimusrahoituksessa, yliopistojen tai korkeakoulujen arvioinnissa)	Kyllä	%	70,8	41,8	<,001
		N	414	23	
	Ei	%	29,2	58,2	
		N	29,2	58,2	
Toiminut kansallisen/kansainvälisen tieteellisen komitean/johtokunnan/elimen jäsenenä	Kyllä	%	41,4	21,8	<,01
		N	242	12	
	Ei	%	58,6	78,2	
		N	343	43	
Toimittanut tieteellistä aikakauslehteä/kirjasarjaa.	Kyllä	%	25,3	12,7	> ,05
		N	148	7	
	Ei	%	74,7	87,3	
		N	437	48	
Oletko osallistunut kuluneen tai edellisen lukuvuoden aikana ? (kyllä vastanneiden osuus kysymykseen vastanneista: puuttuneet tiedot tulkittu ei vastauksiksi)					
Tutkimustiimin tai tutkijakoulun tutkijoiden ohjaukseen	Kyllä	%	75,0	43,8	< ,001
		N	414	21	
	Ei	%	25,0	56,3	
		N	138	27	

Taulukko 3. Yliopistovastaajien vaikutusvaltaisuus laitos-, tiedekunta- ja korkeakoulutasolla sekä osallistuminen professionaaliseen toimintaan henkilöstöryhmittäin.

Vaikutusvaltaisuus	Org.taso	Muut		Tohtori		Professori		
		%	N	%	N	%	N	
Vaikutusvaltainen (sis. erittäin ja jokseenkin vaikutusvaltainen)	Laitos	18,1	85	44,2	150	82,1	161	<,001
	Tiedekunta	4,1	19	8,3	28	48,5	84	<,001
	Korkeakoulu	2,3	11	4,8	16	23,3	45	<,001
Vain vähän vaikutusvaltainen	Laitos	48,7	229	38,2	13	12,2	24	
	Tiedekunta	16,5	76	28,2	95	33,5	65	
	Korkeakoulu	11,6	54	14,9	50	39,9	77	
Ei ollenkaan vaikutusvaltainen	Laitos	16,6	78	10	34	4,6	9	
	Tiedekunta	36,1	166	35,9	121	11,9	23	
	Korkeakoulu	38,4	179	42,9	144	26,4	51	
Ei osallinen	Laitos	16,6	78	7,6	26	1	2	
	Tiedekunta	43,3	199	27,6	93	6,2	12	
	Korkeakoulu	47,6	222	37,5	126	10,4	20	
Yhteensä	Laitos	100	470	100	340	100	196	
	Tiedekunta	100	460	100	347	100	194	
	Korkeakoulu	100	466	100	336	100	193	
Professionaalinen toiminta		Muut		Tohtori		Professori		
		%	N	%	N	%	N	
Toiminut tieteellisenä arvioijana (esim.tieteellisessä aikakauslehdessä, tutkimusrahoituksessa, yliopistojen tai korkeakoulujen arvioinnissa)	Kyllä	14,6	76	61,6	233	87,2	184	<,001
	Ei	85,4	445	38,4	145	12,8	27	
Toiminut kansallisen/kansainvälisen tieteellisen komitean/johtokunnan/elimen jäsenenä	Kyllä	6,9	36	29,4	111	63,5	134	<,001
	Ei	93,1	485	70,6	267	36,5	77	
Toimittanut tieteellistä aikakauslehteä/kirjasarjaa.	Kyllä	5,0	26	18,3	69	38,4	81	<,001
	Ei	95,0	495	81,7	309	61,6	130	
Tutkimustiimin tai tutkijakoulun tutkijoiden ohjaukseen	Kyllä	25,6	115	66,9	236	89,1	52,9	<,001
	Ei	74,4	334	33,1	117	10,9	22	

Taulukko 4. Yliopiston ja ammattikorkeakoulujen henkilöstön sosioekonomisia tunnuslukuja ammattinimikkeittäin.

Tutkija										
Suku			Tutkinto			Työsuhte**			Keskipalkka	
Mies	%	44	Tohtori	%	20,8	Vakinainen/toistaiseksi	%	14,4	€/v	27512
Nainen	%	56	Muu	%	79,2	Määräaikainen	%	85,6		N
		N 384			N 390			N 376		
		34								
Ajankäytön rakenne*			Vastasi tutkimusosioon			Vastasi opetusosioon			Keski-ikä	
Opetus	%	11,9	Kyllä	%	99,2	Kyllä	%	58,6	v	34
Tutkimus	%	77,4	Ei	%	0,8	Ei	%	41,4		
Muu	%	10,7			N 391			N 391		
		N 308								
Assistentti										
Suku			Tutkinto			Työsuhte**			Keskipalkka	
Mies	%	40	Tohtori	%	17,3	Vakinainen/toistaiseksi	%	6,8	€/v	27622
Nainen	%	60	Muu	%	82,7	Määräaikainen	%	93,2		
		N 75			N 75			N 74		
Ajankäytön rakenne*			Vastasi tutkimusosioon			Vastasi opetusosioon			Keski-ikä	
Opetus	%	37,3	Kyllä	%	97,3	Kyllä	%	89,3	v	35
Tutkimus	%	44,5	Ei	%	2,7	Ei	%	10,7		
Muu	%	18,2			N 75			N 75		
		N 67								
Vanhempi tutkija										
Suku			Tutkinto			Työsuhte**			Keskipalkka	
Mies	%	62	Tohtori	%	93,1	Vakinainen/toistaiseksi	%	30,4	€/v	40502
Nainen	%	38	Muu	%	6,9	Määräaikainen	%	69,6		
		N 71			N 72			N 69		
p-arvo										
Ajankäytön rakenne*			Vastasi tutkimusosioon			Vastasi opetusosioon			Keski-ikä	
Opetus	%	16,3	Kyllä	%	97,2	Kyllä	%	70,8	v	44
Tutkimus	%	56	Ei	%	2,8	Ei	%	28,2		
Muu	%	27,7			N 72			N 72		
		N 54								

Lehtori									
Sukuoli			Tutkinto			Työsuhde**			Keskipalkka
Mies	%	45,2	Tohtori	%	47,2	Vakinainen/toistaiseksi	%	69,7	€/v 42731
Nainen	%	54,8	Muu	%	52,8	Määräaikainen	%	30,3	
	N	177		N	180		N	175	
Ajankäytön rakenne*			Vastasi tutkimusosioon			Vastasi opetusosioon			Keski-ikä
Opetus	%	61,2	Kyllä	%	82,9	Kyllä	%	98,9	v 49
Tutkimus	%	17,1	Ei	%	17,1	Ei	%	1,1	
Muu	%	21,7		N	181		N	181	
	N								
Yliassistentti									
Sukuoli			Tutkinto			Työsuhde**			Keskipalkka
Mies	%	55,2	Tohtori	%	79,3	Vakinainen/toistaiseksi	%	5,5	€/v 41704
Nainen	%	44,8	Muu	%	20,7	Määräaikainen	%	94,5	
	N			N	58		N	55	
Ajankäytön rakenne*			Vastasi tutkimusosioon			Vastasi opetusosioon			Keski-ikä
Opetus	%	51,2	Kyllä	%	100,0	Kyllä	%	98,3	v 42
Tutkimus	%	29,6	Ei	%	0	Ei	%	1,7	
Muu	%	19,2		N	58		N	58	
	N	53							
Professori									
Sukuoli			Tutkinto			Työsuhde**			Keskipalkka
Mies	%	74,5	Tohtori	%	98,6	Vakinainen/toistaiseksi	%	79,1	€/v 66624
Nainen	%	25,5	Muu	%	1,4	Määräaikainen	%	20,9	
	N	204		N	210		N	206	
Ajankäytön rakenne*			Vastasi tutkimusosioon			Vastasi opetusosioon			Keski-ikä
Opetus	%	37,6	Kyllä	%	98,1	Kyllä	%	96,7	v 54
Tutkimus	%	29,2	Ei	%	1,9	Ei	%	3,3	
Muu	%	33,2		N	211		N	211	
	N	191							

Taulukko 6. Tieteenalan tärkeys korkeakoulusektoreittain

Tieteenalani on	Yliopisto	AMK	Yhteensä
1 Erittäin tärkeä	50,6%	50,2%	50,5%
2	38,7%	37,7%	38,4%
3	8,9%	10,3%	9,3%
4	1,5%	1,6%	1,5%
5 Ei lainkaan tärkeä	,4%	,3%	,4%
Yhteensä	100,0%	100,0%	100,0%
N	1084	321	1405
p> ,05			

LÄHTEET

- Aarveaara Timo 2009. Akateeminen ura ja laajentuva korkeakoulutus. Teoksessa Huotari Maija-Leena & Lehto Anne (toim.) Johtamishaasteena muutos – kirjasto akateemisissa yhteisöissä. Tampere: Tampere University Press.
- Aarveaara Timo & Hölttä Seppo 2008. The Changing Academic Profession in International Comparative and Quantitative Perspective. Report of The international Conference on the Changing Academic Profession Project, 2008. RIHE international Seminaire Reports no. 12. Hiroshima: Research Institute for Higher Education Hiroshima University.
- Aarveaara Timo & Hölttä Seppo 2007. Massification, Steering by Results and New Division of Labor. Teoksessa: Locke William & Ulrich Teichler (toim.). The Changing Conditions for Academic Work and Careers in Select Countries. Kassel: International Center for Higher Education Research Kassel.
- Aarveaara Timo & Pekkola Elias 2009. Akateemisen profession muutos Suomessa – maaraportti. Julkaisematon käsikirjoitus. Tampere: Higher Education Group.
- Alasuutari Pertti 2006. Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen. Miten muutos oli ideologisesti mahdollinen. Teoksessa: Heiskal Risto & Eeva Luhtikallio (toim.). Uusi Jako, Miten suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus Kirja/ Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd.
- Altbach G. Phillip 1980. The Crisis of The Professorate. The Annals of The American Academy, 448, March/1980.
- Arimoto Akira 2008. International Implications of Changing Academic Profession in Japan. The Changing Academic Profession in International, Comparative and Quantitative Perspective. Report of the International Conference on the Changing Academic Profession Project, 2008. Research Institute for Higher Education, Hiroshima University. International Seminar Reports No. 12, 2–31.
- Becher Tony & Paul R. Trowler 2001. Academic Tribes and Territories, 2nd edition. SRHE and Open University Press: Buckingham.
- Ben-David Joseph 1992. Centers of Learning, Britain, France, Germany, United States. London: Transaction Publishers.
- Brennan John, Locke William & Rajani Naidoo 2007. An Increasingly Differentiated Profession. Teoksessa: Locke William & Ulrich Teichler (toim.), The Changing Conditions for Academic Work and Careers in Select Countries. Kassel: International Center for Higher Education Research Kassel.
- Clark R. Burton 1987. The Academic Life, Small Worlds, Different Worlds. NJ: Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching.
- Clark R. Burton 1998. Creating Entrepreneurial Universities, Organizational Pathways of Transformation. Oxford: Elsevier science Ltd.
- Dill, David 1982. The Structure of the Academic Profession: Towards a Definition of Ethical Issues. The Journal of Higher Education, Vol. 53, No.3, 255–267.
- Driver Felix 1998. Bodies in Space, Foucaults Account for Disciplinary Power. Teoksessa: Jones Coling & Porter Roy (toim) Reassessing Foucault, Power, Medicine and Body. London : Routledge
- Enders Jürgen 1999. Crises? What crises? The academic profession in the ‘knowledge’ society. Higher Education 38 : 71–81. Kluwer Academic Publishers
- Enders Jürgen 2006. The Academic Profession. In Forest James J.F. ja Phillip G. Altbach (toim.), International Handbook of Higher Education, 5–21. Dordrecht: Springer.
- Eriksson-Piela Susan 2003. Tunnetta, tietoa vai hierarkiaa. Tampere: Tampereen yliopistopaino, Oy Juvenes Print
- Eräsaari Leena 2002. Julkinen tila ja valtion yhtiöittäminen. Helsinki: Gaudeamus.
- Eräsaari Risto 1996. Keskustelua asiantuntijaposition muuttumisesta. Jyväskylän yliopiston työpapereita 94. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Etzkowitz, H. 2004 The evolution of the entrepreneurial university. Technology and Globalisation, Vol. 1, No. 1. 64–77.
- Foucault Michel 1986. Disciplinary Power and Subjection. Teoksessa: Lukas Steven (toim.) Power. Oxford: Basil Blackwell Ltd.

- Foucault Michel 2005. Tarkkailla ja rangaista. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Gibbons Michael, Limoges Camille, Nowotny Helga, Schwartzman Simon, Scott Peter and Martin Trow 1994. The New production of knowledge, The dynamics science and research in contemporary societies. London: Sage.
- Hakala Johanna, Erkki Kaukonen, Mika Nieminen & Oili-Helena Ylijoki 2003. Yliopisto, Tieteen kehdestä projektimyllyksi? Helsinki: Gaudeamus.
- Heiskala Risto 2006. Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja yhteiskunnallinen murros. Teoksessa: Heiskala Risto & Eeva Luhtakallio (toim.). Uusi Jako, Miten suomesta tuli kilpalukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus Kirja/ Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd.
- Julkunen Raija 2008. Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosesseista. Vastapaino: Tampere.
- Kivistö Jussi 2008. Agency Theory as a Framework for the Government-University Relationship. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Kogan Maurice 2007. Academic Profession and its Interface with Management. Teoksessa: Kogan Maurice & Ulrich Teichler (eds.) Key Challenges to the Academic Profession. Paris & Kassel : UNESCO Forum on Higher Education Research and Knowledge and International Center for Higher Education Research Kassel.
- Konttinen Esa 1997. Professionaalinen asiantuntijatyö ja sen haasteet myöhäismodernissa. Teoksessa: Kirjonen Juhani, Pirkko Remes, Etäpelto Anneli (toim.) Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino
- Light Donald Jr 1974. Introduction: The Structure of the Academic Profession. pp 2–28. Sociology of Education vol 74 (1).
- Luhman Niklas (1995). Poliittinen teoria hyvinvointivaltiossa. Teoksessa: Eräsaari Risto ja Keijo Rahkonen (toim.) Hyvinvointivaltion tragediaa keskustelua eurooppalaisesta hyvinvointivaltiosta. Helsinki: Gaudeamus.
- Merton, King Robert 1973. The Sociology of Science. Chicago: The University of Chicago Press.
- Netra 2008. Netra – Valtionhallinnon internetraportointi. Valtiokonttori. Viitattu 20.12.2008. <http://www.netra.fi>
- Nokkala Terhi 2007. Constructing the Ideal University – The internationalisation of higher education in the competitive knowledge society. Tampere: Tampere University Press.
- Olsen, J.P. 2007. The Institutional Dynamics of the European University. In: P. Maassen and J.P. Olsen (eds.) University Dynamics and European Integration, Dordrecht: Springer, pp. 25–54.
- OPM 2008. Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen suuntaviivat vuosille 2008–2011. Muistio 7.3.2008. Opetusministeriö. Helsinki. Saatavissa: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/artikkelit/Korkeakoulujen_rakenteellinen_kehittaminen/liitteet/KK_rak_kehitt_suuntaviivat_muistio.pdf
- OPM 2009. Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia. Moniste. Helsinki: Opetusministeriö. Saatavissa: <http://www.kansainvalistymisstrategia.fi/files/download/Korkeakoulujenkansainvalistymisstrategia2009-2015-20090127.pdf>
- Parsons Talcot & Gerold M. Platt 1973. The American University. Cambridge: Harvard University Press.
- Patomäki, Heikki 2005. Yliopisto Oyj, Tulosohjauksen ongelmat – ja vaihtoehto. Helsinki: Gaudeamus.
- Patomäki Heikki 2007. Uusliberalismi Suomessa, lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot. Vantaa: Dark Oy.
- Pihlanto Pekka 2003. Markkina-ajattelun harhat yritysjohtonpalkitsemisessa ja yliopistojen ohjauksessa. Sarja Keskusteluja ja raportteja 2:2003, Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja.
- Pirttilä Ilkka & Susan Eriksson-Piela 2004. Yliopistotyön kirot ja tähtihetket. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Professoriliitto 2006. Professoriliiton edustaja toiminnanjohtaja Jorma Virkkala kuultuna 15.12.2006 koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmasta vuosille 2007–2012. Kannanotto opetusministeriölle 15.12.2006. Helsinki.
- Professoriliitto 2008. Professoriliiton kommentteja yliopistolakiluonnoksesta 14.5.2008. Kannanotto opetusministeriölle 14.5.2008. Helsinki.
- Puhakka Antero & Rautapuro Juhani 2001. Pätkillä tieteen huipulle, Tieteentekijöiden liiton jäsenkysely 2001. Tieteentekijöiden liitto.
- Puhakka Antero & Rautapuro Juhani 2007. Työ tekijäänsä kiittää – entäs työnantaja?, Tieteentekijöiden liiton jäsenkysely 2007. Tieteentekijöiden liitto.
- Ruostesaari Ilkka 2003. Valta muutoksessa. Vantaa: WSOY.
- Shils Edward 1991. Academic Freedom. Teoksessa: Althbach Phillip G.(toim.) International Higher Education: An Encyclopedia, 1–22. New York : Garland.
- Siltala Juha 2004. Työelämän huonontumisen lyhyt historia, Muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun. Helsinki: Otava.
- Sipilä Jorma 2007. Valta yliopistossa. Tampere: Vastapaino.
- SK 2007. Ammattien arvostus 2007, kätten työ. Suomenkuvalehti 45/2007.
- Slauther and Leslie 1997. Academic Capitalism, Politics, Policies and the Entrepreneurial University. Maryland: The Johns Hopkins University Press.
- Steck Henry 2003. Corporatization of the University: Seeking Conceptual Clarity. The Annals of the American Academy. 585 January/2003.
- Summa Hilikka & Turo Virtanen 1998. Tulosojohtaminen yliopistojen ainelaitoksilla: yleisen johtamismallin soveltuvuus akateemisen vapauden kontekstiin. Teoksessa: Mälkiä Matti & Jarmo Vakkuri (toim.) Strateginen johtaminen yliopistoissa. Tampere: Tampereen yliopisto, TAJU.
- Teichler, Ulrich 2003. The Future of Higher Education and the Future of Higher Education Research. Tertiary Education and Management 9, 171–185.
- Tieteentekijöiden liitto 2006. Koulutus ja tutkimus 2007–2012, Kehittämissuunnitelma. Kannanotto opetusministeriölle
- Tieteentekijöiden liitto 2009. Perustietoa liitosta. Luettu 3.5.2009. <http://www.tieteentekijoidenliitto.fi/modules/system/stdreq.aspx?P=17&VID=default&SID=874285867092475&S=0&C=23736>.
- Tilastokeskus 2008. Valtion kuukausipalkat 2007. Luettu 12.12.2008 <http://pxweb2.stat.fi/Dialog/Saveshow.asp>
- Treuthardt Leena 2005. Tulosojohtaminen yliopistossa – muotia ja seurustelua. Teoksessa: Aitola Helena & Oili-Helena Ylijoki, tulosojohtajaa autonomiaa, akateemisen työn muuttuvat käytännöt. Tampere: Tamperipaino.

- TTN 2008. Linjaus 2008. Tiede ja teknologia neuvosto. Helsinki.
- Tura Tomi 2006. Duaalimallin mallin rajoilla? Yliopistot ja ammattikorkeakoulut yliopistokeskusalueilla. Teoksessa: Aarrevaara Timo ja Jatta Herranen (toim), Mikä meitä ohjaa, Artikkelikokoelma Jyväskylässä 5.–6.9.2005 järjestetystä korkeakoulututkimuksen IX symposiumista. Jyväskylä: Korkeakoulututkimuksen seura ry.
- Turner S Bryan 1995. *Medical Power and Social Knowledge*, London: SAGE Publications Ltd.
- Vabø Agnette 2007. *The Principal-Agent Relationship and Its Impacts on the Autonomy of the Academic Profession*. Teoksessa: Locke William & Ulrich Teichler (toim.), *The Changing Conditions for Academic Work and Careers in Select Countries*. Kassel: International Center for Higher education Research Kassel.
- Virtanen Turo 1999. *Finland: Searching for Performance and Flexibility*. Teoksessa: Farnham David (toim.), *Managing Academic Staff in Changing University Systems, International Trends and Comparisons*. Buckingham: The Society for Research into Higher Education & Open University Press.
- VM 2003. Valtion määräaikaiset palvelussuhteet. Työryhmämuistioita 15 / 2003. Valtionvarain ministeriö, henkilöstöosasto.
- Vähämäki Jussi 2006. *Yliopisto*. Teoksessa: Jakonen, Peltoskoski & Virtanen (toim). *Uudentyön sanakirja*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Vähämäki Jussi & Holvas Jakke 2005. *Odotustila, Pamfletti uudesta työstä*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.
- Välilä Jussi 1995. *Higher Education Cultural Approach*. Jyväskylä Studia in Education, Psychology and Social Research 113. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Ylijoki Oili-Helena 1998. *Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisatio*. Tampere: Vastapaino.
- Ylijoki Oili-Helena 2008. *A Clash of Academic Cultures: The Case of Dr. X*. Teoksessa: Välilä Jussi & Oili Helena Ylijoki, *Cultural Perspectives on Higher Education*. S.I: Springer.
- ⁴ Näiden henkilöstöryhmien lisäksi korkeakouluissa toimii luonnollisesti myös muissa tehtävissä olevia työntekijöitä kuten hallinnon ja tukipalveluiden henkilöstöä. Aarrevaara (2009, 24) on kutsunut ylempää hallintovirkamiehistöä hallinnolliseksi professioksi. Tässä artikkelissa keskitytään ainoastaan opetus- ja tutkimushenkilökuntaan.
- ⁵ Ylemmän korkeakouluasteen tutkinnon suorittaneesta ammattikorkeakoulun henkilökunnasta ainoastaan muutama prosentti osallistui tieteelliseen arviointiin. Tämä joukko on kuitenkin kiinteä osa ammattikorkeakouluinstituutiota.
- ⁶ Vastaajaa pyydettiin siirtymään seuraavaan osioon, mikäli hän ei ollut opettanut tänä tai edellisenä vuonna.
- ⁷ Kaikki muut vastaajat paitsi yliopettajat.
- ⁸ Muodostuu luokista: hallinto, palvelutehtävät ja muut akateemiset toiminnot.
- ⁹ Muodostuu luokista: hallinto, palvelutehtävät ja muut akateemiset toiminnot.

VIITTEET

¹ Esimerkiksi Max Weber puhui akateemisen uran vaikeuksista luennessaan ”Science as a vocation”. Weber kuvailee akateemisen uran aloittamiseen liittyviä vaikeuksia 1900-luvun alun Saksassa. Hänen mukaansa nuori akateeminen kohtaa epävarmuutta jatkosta, uranäkymistä ja toimeentulosta. Weberin aikojen jälkeen korkeakoulutus on kuitenkin massoitunut ja korkeakoulutuksen takaama yhteiskunnallinen asema yliopistosektorin ulkopuolella heikentynyt. Vaikka ilmiö ei ole sinänsä uusi, se on saanut uusia piirteitä.

² Parsson ja Plat kuvailevat teollisen vallankumouksen ja koulutusvallankumouksen analogiaa jo 1970-luvulla ja ennustivat koulutuksen vallankumouksen johtavan myös korkeakoulutuksen universalismiin (Parson & Platt 1973, 3–6).

³ Aikaisemmalta nimeltään Korkeakouluassistenttien liitto, josta nimi vaihtui Assistentti- ja tutkijaliitoksi.